A terméseredmények befolyása a hazai népmozgalomra.

A népmozgalmi adatokat szemlélve azoknál a különböző években sem bizonyos meghatározott számmal, sem állandó emelkedéssel vagy eséssel nem találkozunk, amint arra a népesség számának állandó emelkedéséből vagy eséséből következtethetnénk, hanem egyik évről a. másikra, a legnagyobb mérvű változásokat észlelhetjük. A népesedési mozgalom okozat lévén, kell oly tényezőknek lenni, melyek ezen okozatot mint okok előidézik, s kedvező, vagy kedvezőtlen befolyást gyakorolnak annak alakulására. Ezen tényezőket itt mind felsorolni nem kívánom, hanem azok egyikét fogom megfigyelésem tárgyává tenni, s keresni a befolyás azon mérvét,

melyet a terméseredmények kedvező, vagy kedvezőtlen volta' a népmozgalomra gyakorol.

A főkérdés, melyet az alábbiakban vizsgálni kívánok, az, vajjon tényleg való-e azon állítás, mely szerint minél csekélyebb azon összeg, melylyel hason mennyiségű élelmi czikket megszerezhetünk, s minél kisebb az a munkaerő, amelybe annak előállítása kerül, annál magasabb a házasságkötések s ennek folyományaként a születések, s annál alacsonyabb a halálozások száma; s ellenkezőleg, minél nagyobb azon összeg, melyet az élelmi czikkekért kell adnunk, s minél drágább az a munkaerő, mely az élelmi czikkeket előállítja, annál alacsonyabb-e a házasságkötések s születések száma, s annál magasabb-e a halálozások száma.

Oly államokban, amelyeknek népessége tisztán őstermeléssel foglalkozik, azon kérdést, mily befolyása van a terméseredményeknek a népmozgalomra, igen könnyű megfejteni. Itt természetes következménye a termények bőségének, a születések és házasságkötések számának emelkedése, s ennek ellenében a halálozási szám csökkenése. Ez a befolyás akkor sem gyengül, ha a termények ára esetleg magas is, mivel ez feltétlenül azzal van kapcsolatban, hogy az illető körzeten kívül eső területen, a termés kedvezőtlen volt. Hasonlóképp könnyű e kérdés oly államban, ahol tisztán iparral foglalkoznak, mivel ily nép élelmi czikkeit állandóan saját körzetén kívül eső területről szerzi be, és így itt a pénzszerzés könnyűsége vagy nehézsége irányítja a népmozgalmat.

A valóságban azonban ilyen állam nem igen van, s a mai államok a mezőgazdasági üzemet, az ipari üzemmel vagy teljesen egyező mederben folytatják, vagy pedig azok valamelyikét előnyben részesítik, s annak megfelelően az állam ipari, vagy mezőgazgasági jellegű. Ali megfigyelésünket hazánkra vonatkozólag akarjuk előadni, mely állam mezőgazdasági jellegű, s így teljes joggal figyelhetjük meg a terméseredmények befolyását a népmozgalomra, mert e tényező oly rendkívüli erővel lép fel, hogy a többi vele együtt járó tényező mellett is annak kell tulajdonítanunk a népmozgalomban fel-feltűnő nagyobb mérvű változásokat. Nem mulaszthatom el azonban már itt is megemlíteni, hogy a hatás mértékét nem fog sikerülni mindenkor megállapítanunk s az esetleges változásokat nem lesz szabad mindenkor e tényezőnek tulajdonítanunk, nem már csak azért sem, mert hiszen a terméseredmény mineműsége a gazdasági helyzet egy tényezője, mely a többi anyagi és szellemi tényezők révén, nem tud mindenkor azonos mérvben érvényesülni.

A kérdés részletezésénél szabadjon legelőször is az utolsó tizenkét évben a terméseredmények, s a népmozgalmi ada-

tokát feltüntető kimutatást ide iktatnom. E kimutatás a következő:

Év	A főtermények eredménye millió métermázsákban	A népmozgalom nagysága a házasságkötéseknél,	a halálozásnál	a születéseknél
1896 . .	135.4	155.329	741.257	525.721
1897 . .	96.9	146.358	697.883	528.200
1898 . .	129.8	168.278	759.710	523.725
1899 . .	127.1	171.219	738.718	508.273
1900 . .	139.5	169.828	749.224	502.705
1901 . .	134.7	172.554	742.918	509.073
1902 . .	137.2	166.725	735.260	526.354
1903 . .	153.3	159.862	743.847	497.168
1904 . .	103.5	186.510	713.604	553.428
1905 . .	139.1	171.539	742.226	510.742
1906 . .	170.4	191.264	738.183	519.185
1907 . .	146.7	190.851	757.259	517.590
1908 . .	144.3	181.816	—	514.815

Ezek azon adatok, melyeket fel kell használnunk annak bizonyítására, hogy a terméseredmények minő befolyást gyakorolnak a népmozgalomra. Mielőtt azonban még erre reátérnék, némi felvilágosítást kell adnom az adatokra nézve, melyek a statisztikai évkönyvek adataival az első tekintetre egyezni nem fognak. A házasságkötések száma ugyanis a mi időjárásunkhoz viszonyított gazdasági évnek megfelelően júliustól június végéig van összevonva. Ezt így kell eszközölni, miután természetes az, hogy a terméseredmény ismerete után történhetik csakis az összehasonlítás.

A születésekre vonatkozó adatok összevonása még bonyolultabb. A születéseknél, még pedig itt csakis az élveszületéseket vesszük tekintetbe, nem elégséges, ha szintén úgy csoportosítjuk az adatokat, mint a házasságkötéseknél, hanem itt jóval messzebbre kell mennünk s pedig a terhességi időnek megfelelően kilencz hónappal az első házasságkötési idő után, vagyis a termést követő év április 1-től az azután jövő év márczius végéig.

A halálozások feltüntetésénél két dologra kell figyelemmel lennünk, még pedig a terméseredmények közvetlenül s közvetve megfigyelhető hatására. A közvetlen hatás az, hogy a terméseredmény kedvező voltánál fogva a felnőttek halálozása kisebb mérvű ugyan, mint a kedvezőtlen terméseredmény esetén, de ez csak addig érezteti hatását, míg a közvetett hatás, mely abban nyilvánul, hogy a születések számának emelkedésével nő a csecsemők halálozása, erősebben nem érvényesül, mert ez esetben e két hatás egymást teljesen lerontja, úgy hogy néha a kedvező termésre következő időben több a halálozás, mint a kedvezőtlen termésre következő

időszakban. A közvetett s közvetlen hatás kiegyenlítéséül a statisztikusok ezt az eljárást követik, hogy előbb a házasságkötéseknek megfelelően csoportosítják a halálozások számát, azután veszik a következő év halálozási számát s a kettő átlagát tekintik azon számnak, − mely a terméseredmény hatását legközvetlenebbül tünteti fel.

Nézzük már most a népmozgalom minden egyes ágára nézve külön-külön, a terméseredmények befolyását. Ezen befolyás a megfigyelési időben a házasságkötésekre vonatkozóan a következőkben adható elő. Az 1897. évi nagyon rossz termésnek megfelelően a házasságkötések száma kilenczezerrel csökkent; az 1898. évtől kezdődőleg egészen 1903 ig, a házasságkötések száma meglehetősen egyenletesen alakul, ami annak a folyománya, hogy a terméseredményeknél sincs valami lényeges különbség. Az 1903-1904-1905. év vizsgálódásunkra nagyon kedvezőtlen, ami arra figyelmeztet bennünket, hogy a terméseredmények és a házasságkötések száma közt számtani pontosságú és biztosságú összefüggést nem szabad keresnünk s nem egyszer fordulhat elő oly eset, hogy valamely idegen tényező behatásaként, a terméseredmények esetleges kedvező hatása nem tud kellően érvényesülni, így van ez az említett három évben is. Amint tudjuk, 1903. és 1905-ben a sorozások elmaradtak, az idejüket kiszolgált katonákat nem szabadságolták, sőt a póttartalékot is behívták s rendkívüli körülmény eredményezte azután azt, hogy az 1903. évi igen jó termés nem tudott érvényesülni. Az 1904. évi igen rossz termés ellenére ezen évben a házasságkötések száma felszökött, de ezt annak kell betudnunk, hogy az előbbi év rovására ez évben lett megkötve számtalan házasság. Az 1905. évben ismét elmaradt a sorozás, a kedvezőtlen befolyás újból éreztette hatását. Annál kedvezőbb volt azután az 1906. évi időszak, melyben a házasságkötések száma az előbbi évvel szemben 20 ezerrel való emelkedést tüntet fel, részint az ezen évbeli rendkívüli jó termés, részint pedig az ezen évre áttolt házasságok következtében. Az 1907. és 1908. évben a termés megcsappant, a házasságkötések száma is alábbszállt s az 1908. évben már majdnem 10 ezerrel esett az előbbeni évhez képest.

Még szembeötlőbb e hatás, ha nem a házasságkötések nyers számát nézzük, hanem az illető termés évének végére kiszámított népességhez viszonyított arányszámot tekintjük. Eszerint a legnagyobb volt a termés 1906-ban s ennek megfelelően a házasságkötési arányszám is 9.4%o; a legkisebb volt a termés 1897-ben s ennek megfelelő időben a házasságkötési arányszám 7.8%o volt. Ezen két szélsőségen belül, a terméseredményeket illetőleg következőképp sorakoznak egymásután az évek: 1906, 1903, 1907, 1908, 1900, 1905, 1902,

1896, 1901, 1898, 1899, 1904 és 1897; a házasságkötések számát illetőleg az évek ekként sorakoznak egymásután 1906, 1907, 1904, 4908, 1901, 1905, 1899, 1900, 1898, 1902, 1903, 1896 és 1897. Amint ezen csoportosításból láthatjuk, azonos a sorrend a terméseredmények s a házasságkötések tekintetében, az 1906., 1908., 1905. és az 1897. években; a többi években nem azonos, de egy-két évtől eltekintve, valami feltűnő eltérést mégsem mutat, amennyiben az

1896.	év	a	terméseredményt	illetőleg	a	8-ik	1896.	év	a	házasságkötést	illetőleg a 12-ik
1898.	„	„	„	„	„	10-ik	1898.	„	„	„	„ „ 9-ik
1899.	„	„	„	„	„	11-ik	1899.	„	„	„	„ „ 7-ik
1900.	„	„	„	„	az	5-ik	1900.	„	„	„	„ „ 8-ik
1901.	„	„	„	„	a	9-ik	1901.	„	„	„	„ az 5-ik
1902.	„	„	„	„	„	7-ik	1902.	„	„	„	„ a 10-ik
1903.	„	„	„	„	„	2-ik	1903.	„	„	„	„ „ 11-ik
1904.	„	„	„	„	„	12-ik	1904.	„	„	„	„ „ 3-ik

A legfeltűnőbb eltérés az utolsó két esztendőnél van; 4 rangsorbeli különbség van az 1896., 1899. és az 1901-ki évnél. Az első év kedvezőtlen voltát, talán az új házassági törvény életbeléptének tulajdoníthatjuk, melylyel szemben eleinte nagy idegenkedéssel viseltetett az ország lakossága. Az 1889. és 1901. évek eltérése szintén megfejthető. Az 1889-ben még az 1897. év rossz termése folytán visszamaradt házasságok pótlólagos megkötését találhatjuk mint okot, az 1907. évnél pedig azt, hogy bár a búzatermés nem volt kiváló, de a kukoricza és burgonyatermés ezt erősen ellensúlyozta.

Nézzük most már a házasságkötéseket részletesebben s vizsgáljuk az országos központi statisztikai hivatalból eszközölt csoportosítás szerint e terméseredmények befolyását a házasságkötésekre. Előre kell bocsájtanom, hogy e kimutatásban a kereseti áganként feltüntetett számok, a normális időhöz vannak mérve s nem mint fentebb a termés után következőre. Ez ugyan nem tökéletes, de mégis közel jár hozzá s eléggé érezteti a befolyás mérvét, ha nem mérték szerint vesszük az átlagokat. A kereseti ágakat a kimutatásokban nem nevezem meg, mivel az nagyon sok helyet foglalna el, hanem római számokkal jelzem azokat. Azok részére, kiknek nincs alkalmuk statisztikai kiadmányokat olvasniok, ide iktatom a számok alatt értendő kereseti kereseti ágakat: I. = őstermelés, II. = bányászat, ipar és forgalom, III. = polgári és egyházi közszolgálat és szabad foglalkozások, IV. .= véderő, V. = különböző ágbeli és közelebbről meg nem nevezett napszámos, VI. = házi cseléd, VII. = egyéb és ismeretlen foglalkozású.

Nézzük már most ezek után, az utolsó kilencz évre vonatkozóan a házasságot kötöttek foglalkozási ágak szerint való kimutatását. Ez a következő:

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
1900-ben . .	118.014	40.177	4.937	915	3.381	884	1.379
1901-ben . .	117.997	40.582	5.029	923	3.487	880	1.418
1902-ben . .	117.281	40.097	5.053	924	3.457	810	1.047
1903-ban . .	110.386	38.540	5.178	1.077	3.035	719	1.286
1904-ben . .	126.720	42.816	5.585	1.073	3.703	723	1.580
1905-ben . .	116.332	41.995	5.694	1.011	3.440	633	1.455
1906-ban . .	119.227	44.742	5.864	1.116	3.592	683	1.602
1907-ben . .	138.037	49.357	6.370	1.151	4.221	749	1.556
1908-ban . .	127.103	47.956	6.577	1.250	3.726	617	1.419

Mit látunk tehát? Azt, hogy az első három évben meglehetősen egyenlően alakulnak a házasságkötések számai, annalí megfelelően, hogy ezen években a terméseredmények tekintetében sem következett be valami lényegesebb különbözet. Az 1902-ik év ki nem elégítő terméseredményének megfelelően az őstermelők között 7 ezerrel, az ipar, bányászat és forgalmi kereseti ággal foglalkozók sorában 1 500-al kisebb a házasságkötések száma s e szám az 1903-ik évi igen jó termésnek következtében, az őstermelők csoportjában több mint 16 ezres, a másik csoportban több mint 4 ezres szaporulat állott be, mely kedvező tünet a következő évben a nagyon rossz termés következtében az őstermelőknél 10 ezerrel, a másik csoportnál pedig közel ezerrel való fogyással folytatódott. Az 1906-ik évi nagyon jó termésnek megfelelően 1907-ben az őstermelők csoportjában 19 ezerrel, a másik csoportban közel 5 ezerrel emelkedett a házasságkötések száma az előbbi évhez képest s e szám a következő évben mutatkozott kevésbbé kedvező termés hatásaként, az őstermelőknél 10 ezerrel, a másik csoportban pedig 2 ezerrel.

Hogy már most ezt meg is magyarázhassuk, utalnunk kell arra, hogy az őstermeléssel foglalkozó egyén, kiváltképp a mezőgazdasági munkás s a kis gazda, nő nélkül nem tud meglenni. E két kereseti ágbeli férfiaknál na legfontosabb gazdasági szükségletek egyike a nő, aki a dolgozó férfit részben segíti munkájával, részben pedig, annak élelmezési ellátásáról gondoskodik.«[1]) Ugyanezért, mihelyt csak szerét ejtheti, erős termelést űző, nős életet él.

Ugyanígy van ez az ipari munkásnépnél is, ahol »a nő épen *így* részt vesz az ipari munkában, mint a férfi s gazdasági szempontból is előny e munkásra, ha valamely nővel él együtt, mert az ipari munkásnak anyagi helyzeténél fogva kevesebbbe kerül az otthoni bármily primitiv háztartás, mint a korcsmai élet, amely a munkásosztályok alkoholismusának és keresetük könnyelmű elfecsérelésének egyik fő kútforrása.

A tisztviselői csoportban s a véderőhöz tartozóknál nem érezhető annyira a hatás. Az előbbi csoportban a huszadik

[1]) L. BALÁZS »A népesedés« czímű tamlmányát. 432- 433. o.

században bizonyos állandó emelkedést láthatunk, ami mindenesetre az általános fizetésjavítás s a vele kapcsolatos státus rendezésnek tulajdonítandó, minek következtében az ezen kereseti ághoz tartozóak megélhetési viszonyai lényegesen javultak a múlthoz képest. Ugyanez eredményezte a véderőhöz tartozóknál is a javulást, mely csoportban a házasságkötések száma, az 1904. és 1905. évi eséstől eltekintve, szintén emelkedő irányzatot tüntet fel e tizedben.

A különböző ágbeli és közelebbről meg nem nevezett napszámosok sorában a házasságkötések száma, az egy 1907. évtől eltekintve, amikor az 1906-ik évbeli rendkívüli jó termés következtében a szám hirtelen felemelkedett, lényegesebb eltéréseket nem mutat. A házi cselédek sorában a házasságkötések száma állandóan esést tüntet fel, az egyedüli kivétel az 1907. év, mely az előbbivel szemben 64-el való emelkedést mutat. Azt hiszem, nem tévedek, amikor az ezen osztálybeli lakósok sorában való rendkívül gyér házasságkötési szám okát egyrészt a kivándorlásban keresem, mely e kereseti ág főleg női csoportjában igen jelentékeny, másrészt pedig abban, hogy a cselédtartó közönség ma már szinte kizárólag nőtlen egyéneket keres. Az egyéb és ismeretlen foglalkozásúak házasságkötési száma csak az 1902. és az 1903. évben mutat a termés eredménynyel összefüggő változást, a többi években azonban nem. Egyes évektől eltekintve, e csoportban is többször találkozunk eséssel, mint emelkedéssel.

Nézzük már most azt a befolyást, amelyet a természeteredmények a születésekre gyakorolnak. E hatás az élveszületéseknek tekintetbe vételénél mutatkozik ugyan, de nem akként, mint azt a házasságkötésekre gyakorolt hatásból gondolni lehet. Bár kétségtelen, hogy egy-egy jó gazdasági év után a születések száma emelkedik s a kedvezőtlen után csökken, mégis a kedvező, vagy kedvezőtlen eredmény az általános gazdasági jólét, vagy nyomor kisebb-nagyobb fokának tulajdonítandó, melyen belül számtalan anyagi és szellemi tényező érvényesül, melyek sokszor egymást lerontják. Különösen a kivándorlás volt az, mely e tizedben a születések számát erősen megapasztotta; e mellett nem csekély szerepet játszik a neomalthusi elv sem. Az egy és két gyermekrendszer mindjobban terjed, nem is annyira a vagyontalan elemnél, mint inkább a vagyonosabb helyzetben levő házasfelek között.

Ami már most magát a kimutatást illeti, látjuk, hogy a legmagasabb volt a születések száma a megfigyelt időben, az 1908. évi s az 1906. és 1907. évi termésre következő időszakban, melynek még kedvezőbbnek kellett volna lennie, ha ezt a kivándorlás s a neomalthusi elv nagyon le nem rontotta volna. Egyébként az élveszületések száma a legtöbb esetben párhuzamosan emelkedik és csökken a házasságkötések szá-

mával. A különbség azonban az, hogy itt az eltérések a tízezrekbe mennek, míg ott legfeljebb ezrekről van szó s csak igen elvétve fordul elő oly nagy eltérés, mint aminő az 1906. évi rendkívüli jó termés következtében állott elő. Ez annak a jele, hogy ha a gazdasági helyzet a házasságkötéseket befolyásolja, úgy még inkább jut érvényre a gyermeknemzésnél, külön'3sen érezhető volt ez az 1903., 1904. 1905. években,, amikor oly alacsony volt a születési arányszám, amilyen az utolsó évek hosszú során keresztül nem volt. Ez egyrészt az 1904. évi rossz termésnek eredménye, másrészt a kivándorlás s a sorozások elmaradásának következménye. A legutóbbi három évben a születések száma ismét emelkedett, még pedig fokozatosan mind a három esztendőben, a mi egyrészt a normális belpolitikai viszonyoknak, másrészt az 1906. évi igen jó s az 1907. és 1908. évi jó közepes termésnek tudható be. Ez a szám, szó sincs róla, még sokkal magasabb is lehetett volna. De ezt már a kivándorlás akadályozta meg, mely tudvalevőleg ép ezen időben (1905., 1906. és 1907.) volt a legintenzívebb.

Ha már most a születéseket az egyes kereseti ágaknak megfelelően csoportosítjuk, s ekként vizsgáljuk a termésered-mények befolyását, akkor a következő eredményre jutunk. Született a különböző kereseti ághoz tartozó szülőktől:

Év.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
1900.	534.828	152.336	16.859	1·674	20.541	19.297	7.183
1901.	518.293	148.886	16.959	1.758	20.753	18.137	6 935
1902.	541.754	151.603	17.453	1.906	21.270	18.663	7.090
1903.	515.097	147.862	16.851	1.826	19.400	17.502	6.701
1904.	526.572	149.094	16.945	1.964	24.390	18.126	6.708
1905.	513.618	144.699	16.107	1.842	20.526	17.538	6.667
1906.	518.635	150.887	16.920	1.887	21.511	17.538	6.575
1907.	527.325	152.565	16.676	1.913	18.806	17.102	6.480
1908.	536.953	158.398	17.031	1.826	18.998	16.235	6.447

Az őstermeléssel foglalkozók s az ipar, bányászat és forgalmi kereseti ághoz tartozó szülőknél teljesen kibontakozik a termés eredmények befolyása. Az 1900-ik évi gyenge búzatermésnek megfelelően, a következő évben az első csoportban 16 ezerrel, a második csoportban 3.500-al kevesebb gyermek született; 1902-ben ez a szám hirtelen felszökkent, még pedig az előbbi csoportban 23 ezerrel, a második csoportnál majdnem 3 ezerrel, ami mindenesetre jó búzatermésnek tudandó be. Az 1903. évi jó termésnek megfelelően a következő évben az őstermelőknél 11 ezer, a másik csoportban több mint ezerrel emelkedik e születések száma, hogy azután 1905-ben, az 1904. évi nagyon rossz termés visszahatásaként, az őstermelőknél 13 ezres, az ipar, bányászat és forgalmi csoportban pedig 5 ezres apadást tüntessen fel. A sorozás elmaradása következtében 1904. beállott házasság-

kötések hatásaként, a különben nem fényes eredményű 1905. gazdasági év után, a születések száma ismét rohamos emelkedést mutat, s pedig az első csoportban 5, a második csoportban éppen 6 ezerrel szaporodott a születések száma. Ezen körülmények egyben arra is engednek következtetni, hogy a sorozások elmaradása, különösen az ipar, bányászat és forgalmi csoporthoz tartozó egyéneket tartja vissza a házasságkötéstől. Az őstermelők körében a 20 éven aluli vőlegények száma elég tekintélyes s így ezeknél a hatás nem oly szembetűnő. Az 1906. évi igen jó termés már 1907-ben, de még inkább 1908-ban éreztette a hatását, amennyiben az előbbi évben 9, utóbbiban 18 ezerrel emelkedett a születések száma az őstermelők, s 2, illetve 10 ezerrel az ipar, bányászat és forgalmi kereseti ághoz tartozóknál. Az 1908-ik év kiváló eredményének előidézésében, azt hiszem, a visszavándorlásnak is nagy része volt, mely ezen évben a kivándorlást jóval túlhaladta.

Általában azonban meg kell említenem, hogy a születések száma ezen időszakban alacsony volt. Különösen az önálló őstermelők s iparosoknál volt ez észrevehető, ami arra enged következtetni, hogy ezen két csoportban az egy és két gyermekrendszer, sőt a fogamzás teljes meggátlása rohamosan, terjed. A vagyontalan mezőgazdasági es ipari munkás elemnél, különösen az utolsó években, erős emelkedés mutatkozik. Pedig ez nem épp kívánatos s a társadalmi osztályok között jelenleg fennálló egyensúlyt erősen veszélyezteti, egyrészt, mert a jobb módban élő társadalmi osztályok tagjainak számarányát gyengíti, másrészt pedig egyáltalában gyengíti a földből, a mezei munkából élő népesség számarányát s szaporítja a keze munkájából élő s ennek alapján kevésbbé állandó jellegű népesség arányát, mely nem törődik azzal, hogy több vagy kevesebb gyermeke van-e, mert hiszen ennek tartásával, nevelésével nem igen törődik.

A középosztályt képviselő csoportokban a születések száma, ily nagy változásokat nem tüntet fel. A szaporodás ezen két kereseti ágnál nem nagy s párhuzamosan halad a házasságkötések számának emelkedésével vagy esésével s azt az ezen csoportoknál különösen elterjedt gyermek rendszerek miatt többszörösen ritkán múlja felül, nem különösen a véderőnél, hol másfél annyi gyermek születik, mint amennyi házasságot kötnek; e tisztviselői elemnél néha háromszor is felülmúlja a születések száma a házasságkötések számát, igaz viszont, hogy e nagy szám a díjnokok terhére esik leginkább.

A másik három kereseti ágnál a születések száma naçjyon kedvezőtlen. A napszámosok körében az első egy-két évben még észlelhető a termés eredmények behatása, de

ezután apadás áll be, ami kétségtelenül a kivándorlásnak tulajdonítható. A házi cselédeknél csak három év mutat némi emelkedést, a többi év mind csökkenő irányú; az egyéb és ismeretlen foglalkozásúknál pedig az 1902. évtől, melyben némi emelkedés mutatkozott, eltekintve, állandóan apad a születések száma s még oly kedvező gazdasági év, mint az 1906-ik év volt, sem tudta a csökkenést meggátolni. Lehet, hogy az e csoportbeli csökkenés azzal is összefüggésben van, hogy a lakosság »ismeretlen foglalkozású« része nagyon megcsappant s ma már közelebbről tudja körülírni kereseti forrását.

A halálozásoknál a kedvező vagy kedvezőtlen termés eredmények hatása szintén észrevehető, csakhogy itt különbséget kell tennünk a felnőttek s a csecsemők s a gyermekek halálozása között. Kedvező gazdasági év után a felnőttek halálozási arányszáma is kedvezően alakul s ellenkezőleg, kedvezőtlen gazdasági év után a halálozás is emelkedik. A gyermekek sorában nem lehet így az állítást fenntartani, mivel itt a nagy születési arány mellett, nagyobb a halálozási arány is s fordítva, ha kevesebb gyermek születik, aránylag kisebb a csecsemőhalandóság. Erősen befolyásolják a termés eredmények hatását a járványok is, melyeknek fellépése erősen megtizedeli a gyermekek, néha a felnőttek számát is.

A terméseredmény befolyását szépen mutatja az 1904. év, mely gazdasági tekintetben a legsilányabb volt s halálozás tekintetében is a legnagyobb arányt mutatta fel. 1903-ban a termés nagyon kedvező, s minden évnek megfelelő időszakban a halálozás száma is alacsonyabb a rendesnél. A legjobb termésű évnek, az 1906. évnek hatását − így tekintve a halálozást − nem sikerült megállapítanom, azonban valószínűnek tartom, hogy a magas születési szám folytán előálló nagyobb gyermekhalandóság rontotta le a felnőttek kedvezőbb halálozási arányát, de befolyásolhatta a kivándorlás is, melynek révén nagyon sok család fenntartóját vesztvén el, az anyagi pusztulásnak lett kitéve.

Nézzük már most a hét éven felülieknél, kereseti áganként részletezve, a halálozási szám alakulását. Ez a következő volt:

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
1900.	175.182	41.086	5.880	780	11.259	3.812	17.507
1901.	174.474	41.407	5.938	760	10.839	3.560	16.535
1902.	178.974	41.957	6.335	781	11.723	3.545	16.459
1903.	178.682	43.540	6.466	701	11.151	3.602	16.411
1904.	180.761	44.626	6.447	711	12.252	3.658	16.055
1905.	202.051	47.858	6.862	812	14.207	3.870	18.801
1906.	178.283	44.500	6.347	677	11.681	3.273	16.486
1907.	188.296	47.397	7.541	903	12.745	3.331	14.791
1908.	190.983	47.703	7.545	913	12.176	3.315	13.900

Ekként összeállítva a halálozási számokat, látjuk, hogy a terméseredmények kedvező hatása vagy kedvezőtlen befolyása a szélsőségekben érvényre jut. 1904-ben volt a termés-eredmény a legjelentéktelenebb, s ha az ezen és a következő év átlagát vesszük, láthatjuk, hogy az előző évhez képest minden kereseti ágnál a halálozás erősen megnövekedett, de leginkább az őstermelőknél, az ipar-, bányászat- és forgalmi kereseti ágnál, s az egyéb és ismeretlen foglalkozásúaknál. Az 1906. évi rendkívüli jó termés a kereseti ágak szerint való csoportosításnál szintén észrevehető, s az 1906 -1907. évi átlag több ezres javulást mutat a főbb kereseti ágaknál.

Sajátságos azonban, hogy a közegészségügy általános javulása ellenére is, s az eléggé kedvező terméseredmények jótékony hatása daczára, az utolsó három évben a halálozás állandóan emelkedett az őstermelőknél s ipart űzőknél, sőt a középosztályban aránytalanul magasabbra csökkent, mint a két kereseti ágnál, sőt a különböző ágbeli napszámosokkal s különösen az egyéb és ismeretlen foglalkozásúakkal szemben határozottan rosszabbodást tüntet fel. Különösen feltűnő a rosszabbodás a polgári és egyéb közszolgálati szabad foglalkozású kereseti ághoz tartozóknál, akiknél az 1906. év csekély, s az 1904. évi tekintetbe alig vehető javuláson kívül állandóan emelkedő irányzat, az utolsó két évben pláne több mint 1200-al emelkedett a halálozás e csoportnál. A véderőhöz tartozóknál szintén emelkedett az utolsó időben a halálozások száma, míg a többi három kereseti ágnál, s különösen az egyéb és ismeretlen foglalkozásúaknál a javulás tagadhatatlan.

Ezekben bemutattam volna a terméseredmények befolyását a népmozgalomra. Láthattuk, hogy a befolyás, bár tagadhatatlan, mégis nem tud mindenkor érvényesülni, mivel majd minden évben közbejön valami külső tényező, mely a terméseredmények esetleges kedvező befolyását lerontja. Egyébként is azonban tekintetbe kell vennünk, hogy a befolyás már csak azért sem lehet oly lényeges, mint volt például a régibb időkben, mert hiszen a gabonaárak alakulása nemcsak egy meghatározott közület gabonatermésétől, hanem a világtermés alakulásától is függ, amit már JURASCHEK is állít.

Szentiványi Ferencz.